

**STANDART TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SÖZ DİZİMİ
AÇISINDAN FİİL GRUPLARI (MASTAR-PARTİSİP-
GERUNDIUM) ÜZERİNE
ON VERB GROUPS IN TERMS OF SYNTAX IN
STANDARD TURKISH (INFINITIVE - PARTICIPLE-
GERUNDIUM)**

Eda EYİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kafkas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı
Bölümü

eda_36eyi@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-1758-4685>

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi | ETU Journal of Social Sciences Institute
S.13, Ekim| October 2021, Erzurum
e-ISSN: 2717 - 8706

Makale Türü | Article Types : Araştırma Makalesi | Research Article
Geliş Tarihi | Received Date : 14.06.2021
Kabul Tarihi | Accepted Date : 16.08.2021
Sayfa | Pages : 42-69

<http://dx.doi.org/10.29157/etusbed.952004>

<https://dergipark.org.tr/etusbed>

This article was checked by

✓ iThenticate

STANDART TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SÖZ DİZİMİ AÇISINDAN FİİL GRUPLARI (İSİM-FİİL, SIFAT-FİİL, ZARF-FİİL) ÜZERİNE

Eda EYİ

ETÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ETÜSBED), S. 13, Ekim 2021, Sayfa: 43-69

ÖZ

Standart Türkiye Türkçesinde fiilimsiler, yapı ve görev bakımından önemli bir yere sahiptir. Genel olarak fiilimsiler, Türkçenin dilbilgisi ve söz dizimi kitaplarında, kendinden sonra gelen edatlar ve hal ekleri ile ilişkisi göz önünde bulundurularak, cümle bağlamındaki fonksiyonları bakımından incelenmiştir. Fiilimsilerin tamlayan-tamlanan ilişkisi sonucu grup oluşturduğu hususu belirtilmemiştir. Fiilimsi ekleri, özne ve tümleç gibi cümle unsurları ile birlikte fiile bağlanmakta ve fiil grupları oluşmaktadır. Türkçede sadece isim tamlamalarında tamlayan-tamlanan ilişkisi söz konusu değildir. Aynı zamanda özne-yüklem, nesne-fiil, tümleç-fiil, sıfat-isim, ek-kök arasında da tamlayan-tamlanan ilişkisi söz konusudur. Üzerinde durduğumuz fiil gruplarında ise, özne-fiil ve tümleç-fiil arasında tamlayan-tamlanan ilişkisi söz konusudur. Fiil gruplarında sıralı ilişki haricinde bir oluşum söz konusu olduğu için tamlayan-tamlanan ilişkisi neticesinde değerlendirilmelidir. Bu çalışmada, fiil grupları başlığı altında değerlendirilen isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil grupları daha çok yapısal boyutta ele alınmış, tamlayan-tamlanan ilişkisi göz önünde bulundurularak, söz dizimi açısından incelenmiştir. Ekler, yapı ve söz dizimi bakımından çalışmada belirtilmiş, sonuç ve değerlendirme kısmında, fiil gruplarını oluşturan fiilimsi eklerinin önemli olan işlevlerine yer verilerek, bu işlevler harici çalışmanın tamlayan-tamlanan ilişkisi üzerinde durulduğu belirtilmiş ve şekilsel olarak fiil gruplarının tamlayan-tamlanan ilişkisi kurduğu gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Söz dizimi, Fiil grupları, Tamlayan-tamlanan ilişkisi, Fiilimsiler.

ON VERB GROUPS IN TERMS OF SYNTAX IN STANDARD TURKISH (INFINITIVE - PARTICIPLE- GERUNDIUM)

ABSTRACT

In Standard Turkey Turkish, verbals have an important place in terms of both structure and function. In general, verbals have been examined in Turkish grammar and syntax books in terms of their functions in the context of sentences, considering their relationship with the prepositions and case suffixes that follow them. It was not stated in these sources that the verbals form groups as a result of the determinant-determinatum relationship. Verbal suffixes are connected to the verb together with sentence elements such as subject and complement, therefore forming verb groups. In Turkish, the relation between the complement and the complement does not only exist in possessive constructions. It also exists between subject and verb, object and verb, complement and verb, adjective and noun and suffix and root. In the verb groups, which is the subject of this study, there is a determinant-determinatum relationship between subject and verb and complement and verb. There is a formation between verb groups that is other than sequential relationship, this structure should be evaluated in the context of a determinant-determinatum relationship. In this study, the noun-verb, adjective-verb and adverb-verb groups, which are evaluated under the context of verb groups, are mostly addressed in terms of structure, and examined in terms of syntax, taking

into account the determinant-determinatum relationship. Suffixes are addressed in the study in terms of structure and syntax, and in the conclusion and evaluation section, important functions of the verbal suffixes that form verb groups are given, it is stated that the study focuses on the determinant-determinatum relationship that is outside of these functions, and it is demonstrated that verb groups establish a determinant-determinatum relationship in terms of form.

Keywords: Syntax, Verb groups, Determinant-determinatum relationship, Verbals.

Giriş

“Dil, son derece karmaşık bir olgular bütünüdür. Biçim ve anlam, akıl ve tutku, toplum ve birey, dış etki ve iç oluşum el eledir bu bütünde. Dil, bir yanıyla toplum hayatının bütün görünümünü kapsar bir yanıyla da bilincin köklerine, bilinçaltının derinliklerine uzanır. Hem bir kurumdur, hem de düşünsel kalıp ve ruhsal bir örgüdür.” (Vardar, 2001: 30) Dil, her ne kadar karmaşık bir olgu gibi görünse de karmaşık yapıları düzene koyan bir sistemdir. Belirli bir maksadı karşılamak için pek çok yapının bir araya geldiği mantıksal oluşumlar bütünüdür. Dili oluşturan unsurlar, dizisel ve dizimsel ekseninde mantık ilkeleri çerçevesinde bir araya gelirler. Bir başka deyişle, aralarında hem yapı hem de anlam bakımından bir ahenk söz konusudur.

Söz dizimi: “Bir dilde, kelimelerin ve kelime gruplarının cümle ve söz içindeki görevlerini, birbirleriyle olan ilişkilerini, sıralanışlarını ve cümle türlerinin” (Korkmaz, 1992: 33) yapı ve görev bakımından incelenmesidir.

Bu çalışmada, fiil grupları söz dizimi açısından incelenmiştir. Kendinden önce gelen öğelerle tamlayan-tamlanan ilişkisi kurarak isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerine bağlanan fiil grupları, geçici isim, zarf ve sıfat türeten gruplar, incelenmiştir.

1. Fiil Grupları¹

Fiil grubu fiil isimleri üzerine kurulan kelime grubudur. Fiil isimleri bu grubun esas unsurudur ve tabii en sonda bulunur. Kendisinden önce gelen gerekli unsurlarla birlikte fiil grubunu meydana getirirler. Hareketle tek

¹Bu konuyla ilgili çalışmalar için bkz. Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi –Cümle Tahlilleri-*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1998. ; Muharrem Daşdemir, *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Eser Basım Yayınları, Erzurum, 2014. ; Günay Karaağaç, *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara, 2013. ; Damla Kaval, Ece Ayhan’ın “Kınar Hanımın Denizleri” Kitabında Yer Alan İsim-Fiil, Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Grupları, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2020, 1 (7), 623-633. ; Vecihe Hatipoğlu, Kelime Grupları ve Kuralları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1963, 0 (11), 203-244.; Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 2019. ; Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, TDK Yayınları, Ankara, 2015. Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, TDK Yayınları, Ankara, 1971.

başına var olmadıkları ve nesnelere bağlı oldukları için onların dildeki karşılıkları olan fiil kök ve gövdeleri de kullanım sahasına çıkarken nesnelere, nesnelere karşılıkları olan fiil kök ve gövdeleri de kullanım sahasına çıkarken nesnelere, nesnelere karşılıkları olan isimlere bağlanmak isterler. Fiil kök ve gövdeleri ancak isimlere bağlandıktan sonra müşahhas hale gelirler. Demek ki her harekette nesne isteme, her fiilde isim isteme hassası vardır. Bu hassa fiil kök ve gövdelerindedir (Ergin, 2019: 390).

“Esas ve yardımcı bir fiilin, yalın veya çekim eklerinden biri ile genişletilmiş isim yahut sıfatlarla oluşturulduğu gruptur.” (Korkmaz, 1992: 63). Bu tanımlamaya zarflar da dâhil edilebilir.

Fiil grupları, “Cümlede çekimli fiil olarak, yani yüklem olarak kullanılmayan fiil şekilleri yargı ifadesi taşımayan yapılardır.” (Özkan, 2013: 582). Birleşik cümleyi oluşturan kaidelerden biri de yan cümleyi oluşturan fiilin isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil eklerinden herhangi birini taşıyıp taşımaymasıdır. Burada söz konusu olan isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekleri cümlenin yan cümlesini oluşturan ve yargıya ortak teşkil eden ifadeler olarak değerlendirilmemelidir. İsim, sıfat tamlaması grupları ya da diğer sözcük gruplarında olduğu gibi tamlayan-tamlanan ilişkisi neticesinde değerlendirilmelidir.²Çünkü sözcüklerin dizilişi, fiil ile olan ilişkisi ve kendinden sonra gelen ek ile ilişkisi söz konusudur. Bundan dolayı Özkan’ın da ifade ettiği gibi yargı taşımayan kalıplaşmış ifadeler olarak değerlendirilirler.

Şöyle ifade etmek gerekirse, sözcük grubunun meydana gelmesi için sözcük+sözcük ve sözcük+ek/edat arasında hem yapı hem de anlam

²“Bir dildeki anlam ve görev öğeleri, hangi düzeyde olursa olsun, birbirleriyle ikiye ikiye ‘tamlayan’ ve ‘tamlanan’ ilişkisi içerisinde bulunurlar. Oklama yönteminde tamlayan (belirten veya niteleyen) öğeden tamlanan (belirtilen veya nitelenen) öğeye doğru bir açık ok yönlendirilir. Bu ilişkilerin bazıları art zamanlı olarak sadece sıra ilişkisine dönüşmüş veya kalıplaşmış olabilir. Sıra ilişkileri bir kapalı okla gösterilir. Kalıplaşmış yapılar ise bir bütün olarak alınır.” Bkz. Efrasiyap Gemalmaz, Derin Yapı (Deep Structure) İlişkilerinin Gösteriminde Kullanılacak Bir Yöntem: “Oklama”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Erzurum, 1982, 3.

bakımından bir uyumu oluşması gerekmektedir. Sözcük gruplarının oluşumunu sağlayan ya iki sözcük arasında tamlayan-tamlanan ilişkisinin sağlanmasıdır yahut da bağlama vasıtasıyla oluşan sıralı ilişkinin sağlanmasıdır. Sıralı ilişki sonucu oluşan sözcüklerin kendi aralarında yer değiştirebilmesi söz konusudur. Misal, "Ali ve Ayşe geldi." cümlesinde iki öznenin birbirine "ve" bağlacı ile sıralı bir ilişki sonucu bağlandığını görmekteyiz. Buradaki özneler, (Ali, Ayşe) "Ayşe ve Ali geldi." biçiminde birbirleriyle yer değiştirebilirler. Cümlede hem anlam hem de yapı bakımından bir bozulma söz konusu olmaz. Fakat tamlayan-tamlanan ilişkisiyle oluşturulmuş sözcük grupları bağlamında baktığımız zaman, öğeler arasında bir yer değişimi söz konusu değildir. Edat grubu, ünlem grubu, iyelik grubu, isim tamlaması grubu, sıfat tamlaması grubu da tamlayan-tamlanan ilişkisi neticesinde değerlendirilmektedir. Misal, bir sıfat tamlaması grubunda genel olarak sıfat unsuru, isim unsurundan önce bulunmakta ve nitelik ya da belirtme bakımından isim unsurunu vasıflandırmaktadır. Burada sıfat unsuru, ilişkisinin tamlayan kısmını oluştururken isim unsuru ise, tamlanan kısmını oluşturmaktadır. Başka bir deyişle, Türkçede tamlanan unsur, tamlayan unsura nispeten daha önemlidir. Ve bu yüzden isim unsuru da sıfat unsurundan daha önemli olduğu için aralarındaki hem yapı hem de sıralanış bakımından tamlayan-tamlanan ilişkisi kurulmaktadır. Aynı durum tamlayan-tamlanan ilişkisi neticesi olarak belirttiğimiz diğer sözcük grupları için de geçerlidir.

Aynı zamanda fiilimsi gruplarından önce fiile bağlanan öğeler, fiil(ler)in kapasitesine ve geçişli olup olmamasına göre farklılık göstermektedir. "Kimi fiiller söz dizimsel olarak görünmeseler bile aldıkları tamamlayıcılar yüzünden yapıyı etkilerler hatta yapıyı belirlerler. Örneğin duy- ve besle- fiilleri için +A'lı tamamlayıcının önemi "Ona [duyduğu] özlemi büyüktü.", "Ona [beslediğim] sevgim derindi." yapılanmalarında açıkça görülür." Yüceol Özezen, 2007: 155). Duy- ve besle- fiilleri bünyelerinde bir yönelme anlamı taşıdığı için tamamlayıcısını oluşturacak olan sözcük+hal eki de yönelme işleviyle

bağlanacaktır. Her nasıl ki bir nesne unsurunun fiile eklenmesi için fiilin geçişli olması Türkçede genel bilinen kurallardan biri ise, herhangi bir hal ekinin eklenmesi için de fiilin bu hale uygun olması ve ortaklık teşkil etmesi gerekmektedir. Türkçede hal eklerine genel olarak dilbilgisi ve söz dizimi kitaplarında belirli kaftanlar biçilmiştir. Misal +DAn hali, araştırmacılar tarafından genellikle ayrılma, çıkma, uzaklaşma gibi belirttiği anlamdan dolayı bu isimlerle adlandırılmış ve ortaya koyulan kaynaklarda bu halin ve diğer hallerin genel olarak belirttiği işlevlerin dışında başka işlevleri olduğuna değin görüşler belirtilmiştir. Burada söz konusu olan fiil tamamlayıcıları olan haller, fiillerle birlikte düşünülerek mi bu genel anlamlar verilmiş yoksa hal eki geldiği sözcüğe uzaklaşma, yönelme, vasıta vb. anlamlar kattığından dolayı mı bu genel isimler uygun görülmüştür? Her ne kadar tartışmaya açık bir husus gibi görünse de genel olarak hal eklerinden dolayı olduğu iddia edilen bu durum, daha çok fiilden kaynaklanmaktadır. Misal “Okuldan geldim.” cümlesi ile “Okuldan aradılar.” cümlesini kıyasladığımız zaman her ikisi de +DAn ayrılma hali ile fiile yapı bakımından bağlandığını görmekteyiz. Fakat “gel-“ fiili bir yerden ayrılma ya da uzaklaşma anlamı katarken; “ara-“ fiili ayrılma ve uzaklaşma anlamı ifade etmemektedir. Bundan dolayı hal ekleri tek başlarına belirli bir anlam ifade etmezler. Hal eklerini tamamlayan ve belirten fiillerdir.

Muna Yücel Özezen tarafından belirtilen görüşe göre, hal ekleri fiillerin birer tamamlayıcıları durumundadır. Fiiller yüzey yapıda belirtilmemiş olsalar bile derin yapıda hal eklerinden dolayı mevcuttur. Öyleyse buradan yola çıkarak diyebiliriz ki sözcük+hal-fiil arasında da yapı ve görev bakımından tamamlayan-tamlanan ilişkisi söz konusudur.

Fiilin getirisine göre bir +A hali yönelme belirtmekte ya da +A hali fiili etkileyen ikinci unsur olduğu için nesne görevinde kullanılmaktadır. “Nesne eki kabul ettiğimiz +(y) ister +(y)A ister +DAn ekli olsun, cümlede bu eklerden herhangi birini almış ögenin nesne kabul edilmesinin temel şartı, geçişli fiillerde olduğu gibi eylemin özne dışında başka bir varlığı etkilemesi olmalıdır.” (Boz,

2004; 511). İşte bu gibi durumlardan dolayı çalışmamızda fiilimsi grupları bahsi altında söz dizimsel olarak belirttiğimiz sözcük+hal ekleri fiilden dolayı birer tamamlayıcı oluşturmakta ve işlev bakımından farklılık göstermektedir. Misal +DAn hali, ilişki kuracağı fiilden dolayı hem nesne, hem yer tümleci hem zaman tümleci, hem ayrılma tümleci hem de kıyaslama tümleci işleviyle bağlanabilir, fiilin bu işlevlerle tamamlayıcısı olabilir.

1.1. İsim-fiil Grupları

“Fiil grubunda kullanılan fiil isimleri hareket isimleridir.” (Ergin, 2019: 390). “Fiil kök veya gövdelerine -mak/-mek, -ma/-me, -ış/-iş; -uş/-üş” (Özkan, 2013: 582) isim-fiil ekleri getirilerek yapılır.

1.1.1. İsim-fiil Gruplarında Söz Dizimi

1.1.1.1. /-mAk/

“Fill kök ve gövdeleri, cümlelerin öteki öğeleri ile olan ilişkilerini şekil, zaman, kişi ve sayı ekleri alarak ve çekime girerek sağladıkları için, kök ve gövdelerin karşıladıkları soyut hareketler ancak fiil kök ve gövdelerine getirilen -mAk ad-fiil eki ile karşılanır. Böylece -mAk eki, fiildeki soyut oluş ve kılışları adlandıran, onları ad durumuna getiren bir ektir.” (Korkmaz, 2018: 748).

1.1.1.1.1. N+M

“*Onu görmek ve bütün bunları anlatmak...*” (KMM/126).

1.1.1.1.1. YönT+M

“Biraz yüksek omuzları üstünde yemek yerken bir hayvan şekli veren öne eğilmiş büyük başıyla nasıl iğrenç bir simâ olduğunu kabul ederek *Hacer'e hak vermek...*” (E/20).

1.1.1.1.1. N+YT+M

“Bunun için gönlünün rahat olmasını istersen, gördüğün fenalıkların bile bir hikmeti olduğunu düşün ve *yeryüzünde olmayan iyilikleri oraya getirmek...*” (KY/151).

1.1.1.2. /-mA/

“Osmanlı gramerlerinde hafif, mastar (mastar-ı muhaffef) diye adlandırılan -mA’lı ad-fiil, yapıca bir ünlüden ibaret ad çekim ekleriyle genişletilmiş -mAk hareket adındaki son ses -k’sının ünlüler arasında yumuşayıp kaybolmasından oluşmuş görünüyor.” (Korkmaz, 2018: 762).

1.1.1.1.1. N+M

“Zaten Yusuf, senelerden beri hiç kimseye karşı kalbinde muhabbet beslemiyor ve *bir insanı sevebilme...*” (KY/82).

1.1.1.1.2. N+DrmT+M

“*Bunları uzun uzun anlatma...*” (KMM/143).

1.1.1.1.3. ZT+N+VstT+M

“Süreyyâ: “Ah bak, *akşam bizi araba ile bekleme...*” (E/60).

1.1.1.2. /-(y)Iş/

“-(y)Iş / -(y) Uş ad-fiili de -mA ile kurulan ad-fiiller gibi, fiildeki oluş ve kılışın anlamını değiştirmeden, bunları ad kalıbına sokan bir ektir. Ancak, -mA’lı ad-fiiller, birer kılış adı yaptıkları hâlde, -(y)Iş / -(y) Uş ekiyle kurulan ad-fiiller, daha çok kılışın tarzını gösteren adlar yapmaktadır. Yani fiil kök ve gövdelerini “tarz gösterme” işlevi ile birer ad kalıbına sokarlar.” (Korkmaz, 2018: 776).

1.1.1.2.1. N+DrmT+M

“Hatta *kendinden gelmesini kemâl-i memnûniyetle bekleyiş...*” (E/244-246).

1.1.1.2.2. N+M

“Necib bir saat daha beklenirse onun da işi biteceğini görerek Süreyyâ'nın *bunu yapmayı...*” (E/160).

“Sen de mi çamursun, yarabbim, sen de mi, Suad? diye sormak istiyordu ve *bunun böyle olmaması için bir sebep bulamayı...*” (E/176).

1.1.1.2.3. DrmT+M

“*Sade kendinin bunlara vakf-ı zihin ve vücut edip Süreyyâ'nın bî-haber çocuklar gibi yalnız oyunlarıyla meşgûl olarak hiç ehemmiyet vermeyiş...*” (E/232).

1.2. Sıfat-fiil Grupları

“Sıfat-fiil grubu, bir sıfat-fiille ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Sıfat-fiil bir fiil şekli olduğuna göre ona bağlı unsurlar da fiilin gerektirdiği unsurlardır. Böylece sıfat-fiil grubu fiili sıfat-fiil olan bir fiil grubu demektir. Grupta sıfat-fiil sonda bulunur, ona bağlı unsurlar önce gelir.” (Ergin, 2019: 391).

Fiil kök veya gövdelerine -DIK, -mİş, -(y)An, -r,-Ar, -Ir, -mAz, -(y) AcAK partisip ekleri getirilerek yapılır.

1.2.1. Sıfat-fiil Gruplarında Söz Dizimi

1.2.1.1. /-DIK/

“Ekteki yaygınlığa rağmen, sıfat olarak yalın ve olumlu biçimindeki kullanımı pek seyrek. Tanıdık, bildik, gördük örneklerinde görüldüğü üzere, var olan şekillerde genellikle kalıplaşmış birer ada dönüştüklerinden, sıfat olarak daha seyrekleşmiştir. Ancak ekin yine yalın fakat olumsuz biçimi oldukça fazla örnek vermektedir.” (Korkmaz, 2018: 785).

1.2.1.1.1. DrmT+YT+P

“*Sofradan kalkıp salona çıktıkları zaman: “Siz pekiyi yapıyorsunuz?” dedi.*” (E/42).

“*Onların alıştıkları yerlerden sökülerek buraya getirildiğini ve böyle suni tedbirler, ihtimamlarla yaşatılmaya çalışıldığını gördükçe biraz da hallerine acırım.*” (KMM/91).

1.2.1.2. /-mİş/

“-mİş /-mUş ekiyle kurulan geçmiş zaman sıfat-fiili de dilimizde sıfat, geçici ad, kalıcı ad ve zarf görevleri yüklenmiştir. Ancak, her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen bu ek, -mİş /-mUş ekiyle kurulmuş çekimli fiillerde olduğu gibi “duyulan” veya “sonradan fark edilen” bir işlev görmez. Yalnızca geçmiş zaman bildirir.” (Korkmaz, 2018: 795).

1.2.1.2.1. N+P

“Ne mümkünse *sana ettim fedâ-yı geçirmemiş* bir adamın ağır şarkıları beğenmemesi gibi bir şey...” (E/280).

1.2.1.2.2. ST+N+P

“Odanın, ne tarafa bıraktığını bir türlü kestiremediği penceresinde kalın, tüylü ve kahverengi ile gri arası perdeler ve bunların insan boyu kadar yüksek olan yerlerinde *elle tutulmaktan tüyleri dökülmüş ve yağlanmış* kısımları vardı.” (İŞ/111).

1.2.1.3. /-(y)An/

“Eski Türkçede -GAn ad-fiilindeki ön ses G-‘sinin düşmesi ile oluşan -An sıfat-fiil eki, eklendiği fiile sıfat veya ad olarak kullanılmasında bol örnek veren bir ek türüdür. Geçişli, geçişsiz her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilir. Cümlede özne, nesne, yer tümleci ve zarf görevi yüklenebilir.” (Korkmaz, 2018: 807).

1.2.1.3.1. YT+P

“Değirmen, Kağrı, Ses derken Sabahattin Ali’nin bütün öyküleri beni *dergilerde yayımlanan* ilk yazılarımdan birine götürecekti.” (İŞ/9).

1.2.1.3.2. ZT+YT+P

“Emine Hanım, *uzun müddet İstanbul’da oturan* Anadolululara mahsus bir kibarlılıkla...” (İŞ/21).

1.2.1.3.3. N+ZT+YönT+P

“Yemeği yer yemez eline gazeteyi alır, *kendisini kısa zamanda ümmilikten okuryazarlığa çıkararak* iri Latin harflerini büyük bir sabırla hecelemeye başladığı.” (İŞ/24).

1.2.1.4. /-r,-Ar, -Ir/

“Bu sıfat-fil -An sıfat-filine bakarak daha çok süreklilik bildiren bir geniş zaman gösterir. Eklendiği fiili bir şahsın veya bir nesnenin vasfı durumuna sokan bu sıfat-filin zaman kapsamı şimdiki zamandan gelecek zamana uzanan bir genişliktedir. Ekin -r’li biçimi ünlü ile biten geçişli ve geçişsiz fil kök ve gövdelerine, -Ar ve -Ir /-Ur’lu biçimi ise ünsüzle biten geçişli ve geçişsiz fil kök ve gövdelerine gelir. Bu sıfat-fil dilimizde en çok sıfat kullanılışı ile yerleşmiştir. Geçici hareket adı olarak yok denecek bir seyrekliktedir.” (Korkmaz, 2018: 815).

1.2.1.4.1. N+P

“O zaman *tekrar o nazarları, onların sihir-i nigahını derin ve siyah davetlerini görür* gibi oluyor...” (E/358).

1.2.1.4.2. ZT+N+P

“Bu kadar meşgûl olduğumu görünce onun da aklına korktuğu gibi bir *şüphe gelir* diye ictiâb ediyordu.” (E/250).

1.2.1.5. /-mAz/

“Yapıca -mA- olumsuzluk eki ile -z ekinin birleşmesinden oluşmuş bulunan -mAz eki de her türlü fiil kök ve gövdesine gelebilir. Eklendiği fiile olumsuz anlamda süreklilik katar ve adların önünde sıfat görevi yapar.” (Korkmaz, 2018: 820). -mA-z sıfat-fiil ekinin oluşumunu sağlayan -mA- fiil olumsuzluk eki, -z ise zaman ekidir.

1.2.1.5.1. N+P

“Fatin Bey, ötede kıskanç bir devamlılıkla beyefendiye bulaşıp evde asıl hükmeden olmak için her şeyi yaparak, *insana yakışmaz* her kötülüğü yaparken ateşin, titiz Hacer’in Necib’i ümitsizliğine bir intikam bahanesi yapmasından ürküyordu.” (E/20).

1.2.1.5.2. BnzT+N+P

“Onlar konuşurken Suad düşünüyordu ki, değil *kocası gibi kalabalığı sevmeyen* bir adam, kalabalık içinde büyümüş Necib Bey bile, kendine bir eş bulursa burada kocasının cehennem dediği bu köşede yaşamaya razı idi.” (E/28).

1.2.1.6. /-(y)AcAk/

“Birleşik ek yapısı olan ve her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen -AcAk eki, gerçekleşmesi gelecek zamana yönelmiş geçici sıfatlar ve geçici hareket adları kurar. Ekin geçici sıfat ve adlar oluşturma görevi çok işlek ve yaygındır.” (Korkmaz, 2018: 828).

1.2.1.6.1. DrmT+P

“Önlerinde *memnun ve sevinçli geçecek* birkaç gün vardı.” (E/60).

1.2.1.6.2. BrI+P

“Necib, Suad’ın Süreyya’ya nasıl baktığına dikkat edip: “Evet” dedi... “*Sizinle gelecek* bir arkadaşınız olduktan sonra...” (E/102).

1.3. Zarf-fiil Grupları

“Zarf-fiil grubu, bir zarf-fiil ile ona bağlı unsurlardan meydana gelen kelime grubudur. Bu grup da fiil zarf-fiil olan bir fiilimsi grubu durumundadır. Zarf-fiil başka fiil gerektirdiği unsurları ihtiva eder. Zarf-fiil en sonda, gerekli unsurlar ondan önce gelir.” (Ergin, 2019: 391).

Fiil kök veya gövdelerine -(y)A, -(y)lp, -(y)All, -(y)ArAk, . -DlkçA, -(y)IncA, -ken, mAkslzl, -mAklA, -mAslylA, -DlkçA, -dlktAn, -cAsInA zarf-fiil ekleri getirilerek yapılır.

1.3.1. Zarf-fiil Gruplarında Söz Dizimi

1.3.1.1. /-(y)A/

“Bunlardan -(y)A ekleriyle kurulan zarf-fiil, Eski Anadolu Türkçesinde hem tek başına hem de tekrarlanarak kullanıldığı hâlde, Türkiye Türkçesine uzanan tarihî gelişme süresinde tek başına kullanılış gittikçe zayıflamış, belirli bazı şekillerde kalmıştır. Buna karşılık -(y)A... -(y)A biçiminde üst üste tekrarlanan şekiller yaygınlaşmış ve Türkiye Türkçenin ünlü ile kurulan kurallı zarf-fiilini oluşturmuştur” (Korkmaz, 2018: 842).

1.3.1.1.1. ZT+G

“*Her gün yaşaya yaşaya* her hâlini o kadar öğrendim ki, artık öğreniyorum. (E/426).

1.3.1.1.2. N+G

““*Evet, bu bakışı, bu sesi, bu kadını bulabilsem...*” diye tekrarladı.” (E/140).

1.3.1.1.3. YT+G

“Yusuf ağır ağır, *karşısındakinin gözlerinin içine baka baka*: “Muazzez’i sen mi istiyorsun?” dedi.” (KY/71).

1.3.1.2. /-(y)lp/

“Şekilce dudak benzeşmesine uyarak yuvarlak ünlüler de almış bulunan -(y)Ip / -(y)Up’lu zarf-fiil, başlıca işlevlere sahiptir.” (Korkmaz, 2018: 853).

1.3.1.2.1. ZT+YT+G

“O gün üzerinde hiç durmadığım bu cesaret, *şimdi geçmişe dönüp* bakınca şaşırtıcı geliyor bana.” (İŞ/9).

1.3.1.2.2. N+DrmT+G

“*Ağzımı müthiş bir surette açıp* esnedi.” (İŞ/15).

1.3.1.2.3. ZT+N+G

“*Sabahları notalarımı alıp* gidiyor, akşamüzerleri, henüz ortalık kararmadan gelip odasına kapanıyordu.” (İŞ/25).

1.3.1.2.4. N+G

“*Balkona açılan büyük kapıdan, parmaklığa dayanmış, dışarıya baktığı görülen zevcesi dönüp:* “Lâkin bu gece hava ne güzel!” dedi. (E/8).

1.3.1.2.5. ZT+N+G

“*Akşamüstü hepsini kandırıp* yola çıkardı. (E/44).

1.3.1.3. /-(y)ArAk/

“Ekin yapısı üzerine şimdiye kadar üç farklı görüş ileri sürülmüştür. Bunlardan birincisi, eki -A istek eki ile +rAk karşılaştırma ekinin birleşmesine, ikincisi -(y)U zarf-fiil eki ile +rAk karşılaştırma ekinin birleşmesine, üçüncüsü de -Ur, -Ar geniş zaman eki ile +ok güçlendirme eki birleşmesine bağlayan görüşlerdir.” (Korkmaz, 2018: 849).

1.3.1.3.1. N+YT+G

“Öteki, acaba uyudu mu diye bakmak için biraz eğilince, *arkadaşının, gözlerini mukabil taraftaki kanepelerden birine dikerek*, fevkalade meraklı bir şey seyreder gibi etrafla alakasını kesmiş olduğunu gördü.” (İŞ/17).

1.3.1.3.2. Ö+DrnT+YT+G

“*Yolcular yavaş yavaş yerlerinden kalkarak* çıkılacak kapılara doğru yürümeye başlamışlardı.” (İŞ/17).

1.3.1.3.3. ZT+YT+G

“*Ara sıra dayandığı yerden kalkarak* bir işaret yaptıktan sonra yavaşça kanepenin muşambasına uzanan eli, zayıf denecek kadar ince parmaklı ve soluk renkli idi.” (İŞ/19).

1.3.1.3.4. N+G

“*Bunları söyleyerek* Nihat’ı kolundan çekti.” (İŞ/20).

1.3.1.3.5. Ö+N+G

“*Ömer kafasını yorarak* adedi yüzleri aşan ve bugün İstanbul, Balıkesir ve daha birçok yere yayılmış bulunan akrabaları arasından annesinin büyük dayısını ve onun torununu bulup çıkarmaya çalışıyordu.” (İŞ/21).

“*Ömer bavulunu bırakarak* ellerini ona uzatmıştı.” (İŞ/108).

1.3.1.3.6. YönT+G

Sonra, hala *sigarasının dumanlarına bulanmış, zebûn-ı şitâ bir tepe gibi muzlîm ve mağmûn duran Süreyyâ’ya doğru gelerek* elinden tuttu, kaldırmak istedi: -Hava bu kadar güzelken burada somurtup oturmak, gezip eğlenlere haksız yere kızmaktan daha mı iyidir? Haydi, biz de çikalım... (E/8).

1.3.1.4. /-(y)InçA/

“Eski Türkçede -gInçA zarf-fiilindeki ses değişimleri ile oluşan bu zarf-fiil, Türkiye Türkçesine uzanan tarihî gelişme sürecinde, ön ses g’-sini kaybederek ve dudak benzeşmesine de uğrayarak -(y)InçA / -(y)UncA biçimine girmiştir.” (Korkmaz, 2018: 857).

1.3.1.4.1. Ö+N+YT+G

“*Nihat başını Ömer’in baktığı tarafa çevirince*, tamamen boşalan kanepelerden birine oturan siyah saçlı bir genç kız gördü.” (İŞ/19).

1.3.1.4.2. YönT+G

“Öyle oldu ki, *beste ve nağme bilimlerine gelince* susarak yalnız konuyu anlatmaya devam etti. İkisi şunda hemfikirdiler ki, müzik kadar etkili hiçbir şey yoktur. (E/114).

1.3.1.4.3. N+G

“*Panjurları açınca* önce bir ihtişam bolluğu içinde gözleri kamaştı. Suad ilerleyerek, balkona çıkan orta kapıyı da açtı. (E/78).

1.3.1.5. /-iken/ -(y)ken/

“iken/ -(y)ken eki, i- ek-fiilinin zarf biçimidir. Bu ek-fiil, Eski Türkçede er-ses yapısında olduğundan, ekin yapısı, geniş zamanlı er-ür-ken> iken gelişmesine bağlanmıştır. Boş iken, çocuk iken, var iken gibi kullanımda çok kez aradaki i- ek-fiili eriyip kaybolmuştur: boşken, değilken, çocukken gibi, ünlü ile biten ad kök ve gövdelerinden sonra araya bir de -y- koruyucu ünsüzü girdiğinden böyle durumlarda ek -yken biçimini almıştır” (Korkmaz, 2018: 864).

1.3.1.5.1. N+G

“*Arkadaşının elini sıkarken* “Ey, ne zaman?”” dedi. (E/72).

““*Hadi paraları ver!*” *derken* bunu hiç de bir arkadaş, hatta alelade bir yabancı gibi söylemiyor...”” (KY/74)

1.3.1.5.2. DrmT+G

“Arkadan Necib’le Suad *rast gele konuşarak gelirken* Süreyya’nın sandala atlayıp yelkenlerle, iplerle uğraşmasına bakıp gülüyorlardı. (E/134).

1.3.1.6. /-mAkslZIn/

“-mAk ad-fiil, +sIz yokluk ve +In vasıta durumu eklerinin kaynaşmasından oluşmuş birleşik bir ek türüdür. Yapısında yer alan +sIz yokluk ekinin etkisi altında vasıta durumu ekleriyle kurulmuş öteki zarf-fiillerde görülen zaman bildirme özelliğini yitirerek nitelik ve tarz bildiren bir zarf-fiil özelliği kazanmıştır.” (Korkmaz, 2018: 870).

1.3.1.6.1. N+G

“Onda her kabiliyet bir kere hareketlenince *hastalıklı bir tehlikeyi düşünmeksizin* artardı” (E/198).

1.3.1.6.2. DrmT+G

“O zaman konuşurken dalar, dinlediklerini anlamaz, *ne söylediğinin farkında olmaksızın* perişan olur, onun yaklaşan ayak sesleri bütün vücuduna dalga dalga etki eder, kızarır, kalbi çarpar ve seslenişinde oracıkta ölüvereceğini zannederdi” (E/202-204).

1.3.1.7. /-mAkIA/

“Bu ek de -mAk ad-fiilinin +le vasıta durum ekiyle kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ekidir. Ekte sebep ve zaman bildirme özelliği yoktur. Yalnızca “-mak suretiyle” anlamında tarz bildirme işlevi vardır.” (Korkmaz, 2018: 870).

1.3.1.7.1. N+G

““*Son günlerde çok meşgul oldum... Onun etkisi... geçer...*” demekle, bunun ne kadar önemli olduğunu reddedemiyordu. (E/194).

“*Bu duyguları, önceden sade onu sevdiğini düşünmekle* mutlu olurken şimdi o mutluluğun da ne kadar öksüz ve hiç değerinde oluşunu düşünmekten geliyordu” (E/202).

1.3.1.8. /-DIKçA/

“-Dİk /DUk görülen geçmiş zaman sıfat-fiil eki ile +çA eşitlik durumu ekinin birleşmesinden oluşan bu ek, genellikle asıl fiildeki hareketin süresini kendisindeki hareketin süresiyle denkleştiren ve “-dığı sürece” anlamıyla zamanda devam, zamanda süreklilik veya sık sık oluş gösteren zarf-fiiller yapar.” (Korkmaz, 2018: 872).

1.3.1.8.1. ZT+YT+G

“Önceden, *ayda yılda bir oraya uğradıkça* sıkılmaz, güzel vakit geçirirdi. Bu sefer bir buçuk gün orada harap oldu” (E/158).

1.3.1.8.2. Ö+G

“*Süreyya çıktıkça* Suad’la Necib ya karşıda yüzen sandala bakıp konuşuyorlar yahut piyano ile oyalanıyorlardı. (E/160).

1.3.1.9. /-DİktAn/

“-dİk / -dUk sıfat-fiil ekinin +tAn çıkma durumu eki ile genişletilerek oluşturduğu, zarf-fiil, hem zaman hem de sebep gösterme işlevindedir.”

1.3.1.9.1. N+G

“Ve *bu hayatı tatmadıktan* sonra yaşamak, ona boş, pek boş geliyordu.” (E/56).

1.3.1.9.2. Ö+ZT+G

“*Ali bir müddet tereddüt ettikten* sonra, dayanamadı: “Muazzez’in bu anlattıklarından haberi var mı?” dedi.” (KY/70).

1.3.1.9.3. N+G

“Suad *o kadar süre her gün evde oturmaya alıştırdıktan* sonra şimdi özellikle, “Asıl şimdi konduğumuz yeni geldiği için çıkıp kırdan, bahardan, buradan faydalanacağımız yerde her gün İstanbul’a inilir mi?..” diye şikâyet ediyordu. (E/84).

1.3.1.10. /-IrCAsInA/

çA eşitlik durumu ekinin, üçüncü şahıs iyelik ve yönelme durumu ekiyle birleşmesinden oluşmuş +cA+sI+nA ekinin -r,- Ar, -Ir /-Ur, -mIş / -mUş, -AcAk ekli sıfat-fiiller ve bir sıfat-fiil gibi de işlem görebilen -(y)Iyor ve -(y)Iyormuş şekillerine getirilmesiyle kurulan -rcasına, -muşcasına, -(y)yorcasına, -(y)IyormUşcAsInA, -AcAkÇAsInA ekli zarf-fiil türleri de vardır. +cA+sI+nA ekiyle kurulmuş zarf-fiil, bağlı ğu fiildeki hareketin tarzını, benzetmeye veya farazî karşılaştırmaya dayanan ve asıl fiile aynı zamanda gerçekleşen bir hareketi karşılar. Zarf-fiilin bağlı olduğu özne ile esas fiilin öznesi çok kez ortaktır(Korkmaz, 2018: 875).

1.3.1.10.1. Ö+DrmT+YönT+G

“Sandal korkusuzca bir tehlikeye atılırcasına dalgaların üzerine atılıp, uzayıp giden suların üstünde sallandıkça Suad’ın gözlerinde bir kararma, bir endişe ve ıstırap bulutu takılı kalıyordu. (E/116-118).

1.3.1.10.2. VstT+G

“Ve Necib’in gözleri hepsine tek tek baktıktan sonra sıra dudaklara geliyordu, *bunlardaki donuk ateşi karanfil kırmızı ile yine bütün o yüzde titreşen dokunaklı manasıyla nemli, o şuh, sitemkâr ifadeyle titrercesine duruşu onu büyüliyordu.* (E/290).

1.3.1.11. /-mAdAn/

Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinin -mAdIn zarf-fiilindeki ses değişmesiyle oluşmuş bulunan -mAdAn: -(y)> -(y)Ip / (y)ArAk zarf-fiil eklerinin olumsuz biçimi ile kullanılan bir ektir. Yapısındaki olumsuzluk özelliği dolayısıyla doğrudan doğruya olumlu fiil kök ve gövdelerine gelir ve ...-madan önce, -maksızın” anlamlarında olumsuz zarf-fiil türetir. Zarf-fiilin vurgusu -ma- olumsuzluk ekinden önceki hece üzerindedir(Korkmaz, 2018: 862).

1.3.1.11.1. N+DrmT+G

“Kız bir müddet, bir şey hatırlamak ister gibi devamlı ve dalgın bir bakışla ve *gözlerini hiç kıpırdatmadan* karşısındakini süzdükten sonra başını ileri çevirdi.” (İŞ/21).

“Suad *onları sıkmadan* akşamı etmek için çabaladı. (E/38).

1.3.1.11.2. DrmT+G

“Zannediyorum ki, tasavvuru bile *baş döndüren bir süratle hiç durmadan* koşup giden bu hayat ve bir avuç toprağının bile doğru dürüst esrarına varamadığımız bu karmakarışık dünya beni bir buğday tanesi, bir karınca gibi ezip geçiverecekti...” (İŞ/89).

1.3.1.11.3. N+G

“Sonra oturup alçak sesle: “Şimdi bu para ile *kimseye bildirmeden* gidip yalıtı tutmalı, sonra da hepsinin gözünün önünde buradan çıkıp gitmeli...” dedi. (E/50).

Sonuç ve Değerlendirme

Fiil grupları bahsi altında değerlendirilen isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil gruplarında, bağlama gruplarında olduğu gibi sözcükler arasında sıralı ilişkinin bulunması söz konusu değildir.

Fiil grubu, tümleçlerle birlikte fiile bağlanan sözcük grubudur. Çalışmada, fiil grupları yan cümleyi oluşturan yapılardan ayrı olarak tamlayan-tamlanan ilişkisi neticesinde değerlendirilmiştir. Burada isim-fiil, sıfat-fiil, zarf-fiil eklerinin bağlandığı fiil, yargı belirtmez ve çekimli fiil olarak kullanılmaz. İyelik grubu, isim tamlaması grubu, sıfat tamlaması grubu, tekrar grubu, edat grubu, ünlem grubu ve isnat grubunda olduğu gibi kendinden önce ya da sonra gelen sözcükle ilişki kurmakta ve blok oluşturmaktadır.

İsim-fiil grupları, fiillere getirilen -mAK, -mA, -(y)İş ekleriyle oluşturulmaktadır. -mAK isim-fiil eki, işlek bir ektir ve çeşitli fonksiyonlara sahiptir. İsim-fiilleri oluşturan diğer eklere nispeten -mAk isim-fiil eki ile oluşturulmuş yapılar daha aktiftir. Misal “gelmek” ifadesinde, “geliş” ve “gelme” ifadelerine nispeten bir hareketlilik bir canlılık söz konusudur. Kendisinden önce gelen isim soylu sözcüklerle birleşerek isim+yardımcı fiil biçiminde birleşik fiiller oluşturabilirler: Tasdik etmek, hasta olmak gibi. -mAK isim-fiil eki, kendinden sonra gelen iste- fiili ile ilişki kurarak birleşik fiil oluşturabildiği gibi kendinden sonra gelen edatlarla ilişki kurarak edat grubu oluşturabilmektedir. -mA isim-fiil eki de -mAk isim-fiil ekinde olduğu gibi işlek bir ektir. Bundan dolayı farklı fonksiyonlarıyla karşılaşmak mümkündür: Bir isim tamlamasının hem tamlayan hem de tamlanan kısmında bulunarak, isim tamlamasının oluşumuna katkı sağlayabilirler: Bunu yapmanın amacı, Ayşe’nin onu beklemesi gibi. Kendinden sonra yükleme hali eki +(y)İ olarak cümlelerin nesnesinin oluşumuna katkı sağlayabilirler: “*Bir arabaya binmeyi* teklif etti.” cümlesinde olduğu gibi. Kendinden sonra +(y)A ve +DAn gibi hal ekleri alabildiği gibi; için, gibi edatlarıyla ilişki kurarak edat grubu oluşturabilmektedir. -(y)İş isim-fiil ekinin de farklı fonksiyonlarıyla karşılaşmak mümkündür: Bir isim tamlamasının hem tamlayan hem de tamlanan kısmının oluşmasına katkı sağlayabilirler: Suat’ın bakışları, Bakışın altında yatan ıstırap çizgileri gibi. İsim tamlamasının oluşumuna katkı sağladıkları gibi sıfat unsuru tarafından nitelenen isim unsuruna da eklenebilirler: Donuk görüş ifadesinde olduğu gibi. Kendisinden sonra “ile” vasıta hali eki olarak cümlede farklı işlevlerde kullanıldığı gibi; için, göre, gibi vb. edatlar olarak edat grubu da oluşturabilirler. Fakat bu çalışmada söz konusu olan -mAK, -mA, -(y)İş’li isim-fiiller ise, tümleçlerle birlikte fiile bağlanıp grup oluşturma işleviyle ele alınmıştır.

“Bunun için gönlünün rahat olmasını istersen, gördüğün fenalıkların bile bir hikmeti olduğunu düşün ve *yeryüzünde olmayan iyilikleri oraya getirmek...*” (KY/151).

Yeryüzün+de ol-ma-(y)an iyilikler+i ora+(y)a getir- mek

↓

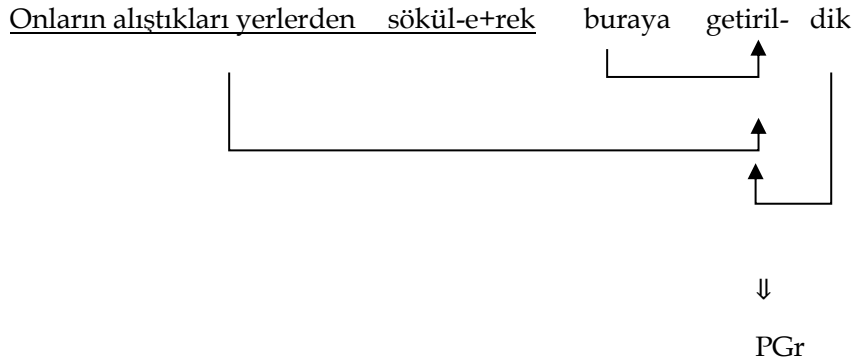
MGr

Yukarıdaki çözümlemede, mAK isim-fiil ekinin kendinden önce gelen nesne ve yer tümleci unsurlarıyla birlikte fiile bağlanarak tamlayan-tamlanan ilişkisi sonucunda blok oluşturulduğu gösterilmiştir.

Sıfat-fiiller, fiillere getirilen -DİK, -mİş, -(y)An, -r,-Ar, -Ir, -mAz, -(y)AcAK ekleri ile oluşturulmakta ve bu ekler vasıtasıyla fiiller, geçici sıfat vasfına dönüşmektedir. -DİK sıfat-fiil eki, kendinden sonra hal ekleri alarak, cümlede farklı fonksiyonlu tümleçler oluşturur; kendinden sonra iyelik ve yükleme hali eki eklenerek cümlede nesne görevinde kullanılır; kendinden sonra için, gibi, kadar vb. edatlar alarak cümlede farklı fonksiyonlarda kullanılır. -mİş sıfat-fiil ekinin Türkçede miktar ve derece edatı olan kadar ile kullanımı yaygındır. -(y)An sıfat-fiil eki, kendisinden sonra isim unsurunun yerini tutar: gelen, çözen ifadelerinde olduğu gibi; kendinden sonra +IAr çokluk eki alarak birden fazla özne ve nesne unsurunun mevcudiyetine işaret eder: “Gelenler, boş yerlere oturdular.” ve “Ali gelenleri karşıladı.” cümlelerinde olduğu gibi. -r, -Ar, -Ir sıfat-fiil ekinin Türkçede kendinden sonra eklenen benzerlik ve denklik edatı olan gibi ile kullanımı yaygındır ve kattığı anlamdan dolayı cümlede genellikle benzerlik tümleci oluşturmaktadır. -mAz, sıfat-fiil eki, cümlede özne, nesne, zaman tümleci ve yer tümleci gibi farklı fonksiyonlarda kullanılır. -

(y)AcAK sıfat-fiil eki, kendinden sonra iyelik eki alır: senin yapacağın iş ifadesinde olduğu gibi. Fakat bu çalışmada söz konusu olan -DIK, -mİş, -(y)An, -r,-Ar, -Ir, -mAz, -(y)AcAK sıfat-fiil ekleri, tümleçlerle birlikte fiile bağlanıp grup oluşturacak olan işleviyle ele alınmıştır. Kendinden sonra gelen ekle ilişkisi söz konusu değildir.

“Onların alıştıkları yerlerden sökülerek buraya getirildiğini ve böyle suni tedbirler, ihtimamlarla yaşatılmaya çalışıldığını gördükçe biraz da hallerine acırım.” (KMM/91).

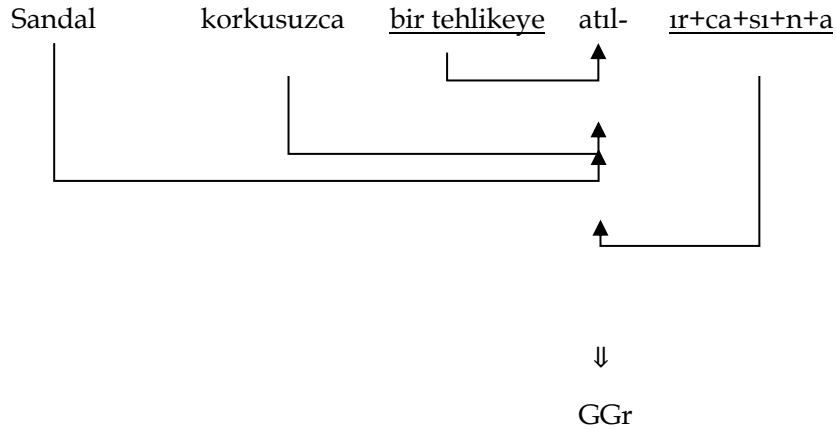

Yukarıdaki çözümlemede, -DIK'lı sıfat-fiil ekinin kendinden önce gelen durum tümleci ve yer tümleci unsurlarıyla birlikte fiile bağlanarak tamlayan-tamlanan ilişkisi sonucunda blok oluşturulduğu gösterilmiştir.

Zarf-fiiller, fiillere getirilen -(y)A, -(y)lp, -(y)All, -(y)ArAk, -DIKçA, -(y)IncA, -ken, mAksızln, -mAklA, -mAslylA, -DIKçA, -dlktAn, -IrcAsInA ekleri ile oluşturulmakta ve bu ekler vasıtasıyla fiiller, geçici zarflara dönüşmektedir. -(y)A zarf-fiil eki, art arda tekrarlanan fiile eklenmektedir. Bu kullanım Türkçede oldukça yaygındır: koş-a koş-a, oyna-(y)a oyna-(y)a. ; eklenmiş olduğu fiile katmış olduğu anlamlardan dolayı cümlede farklı fonksiyonlu tümleçler oluşturur. -(y)lp zarf-fiil eki, sebep ve tarz bakımından tümleç oluşturarak ana cümleye bağlanmaktadır. Bu kullanımı Türkçede oldukça yaygındır. -DIKçA zarf-fiil eki, genellikle aşamalı olarak gelişen durumları

anlatmak için kullanılmaktadır. -iken/-(y)ken zarf-fiil eki, cümlede genellikle zaman tümleci işleviyle ana cümleye bağlanmaktadır. -mAksızln zarf-fiil eki, durum tümleci göreviyle genellikle yan cümleyi ana cümleye bağlamakta ve ana cümlemin yükleminden ayrı gerçekleşen bir hareketi bildirmektedir. -mAklA zarf-fiil eki, genellikle tarz ya da durum belirtmekte ana cümlemin yüklemine bu işleviyle bağlanmaktadır. -dlktAn zarf-fiil eki, genellikle Türkçede kendinden sonra “sonra” edatıyla ilişki kurarak yan cümleyi ana cümleye zaman tümleci işleviyle bağlanmaktadır. -IrcAsInA zarf-fiil eki, benzerlik ve denklik edatı olan gibi ile eş değerde bir anlam katarak, yan cümleyi ana cümleye benzerlik tümleci ile bağlanmaktadır. Fakat bu çalışmada söz konusu olan zarf-fiil ekleri, tümleçlerle birlikte fiile bağlanıp grup oluşturacak olan işleviyle ele alınmıştır. Kendinden sonra gelen ekle ilişkisi söz konusu değildir.

“*Sandal korkusuzca bir tehlikeye atılırcasına* dalgaların üzerine atılıp, uzayıp giden suların üstünde sallandıkça Suad’ın gözlerinde bir karar, bir endişe ve ıstırap bulutu takılı kalıyordu. (E/116-118).

Yukarıdaki çözümlemede, -IrcAsInA zarf-fiil ekinin kendinden önce gelen özne, durum tümleci ve yönelme tümleci unsurlarıyla birlikte fiile bağlanarak tamlayan-tamlanan ilişkisi sonucunda blok oluşturulduğu gösterilmiştir.

Çalışmada da gördüğümüz üzere, fiilin geçişli olup olmaması ve fiilin kapasitesine göre fiilden önce gelen ve fiile bağlanan unsurlar farklılık göstermektedir.

Bu hayatı tatmadıktan: **N+G**

Baş döndüren bir süratle hiç durmadan: **DrmT+G**

Bunlardaki donuk ateşi karanfil kırmızı ile yine bütün o yüzde titreşen dokunaklı manasıyla nemli, o şuh, sitemkâr ifadeyle titrercesine: **VstT+G**

Sandal korkusuzca bir tehlikeye atılırcasına: **Ö+DrmT+YönT+G**

Sizinle gelecek: **BrIT+P**

Kocası gibi kalabalığı sevmez: **BnzT+N+P**

Dergilerde yayımlan: **YT+P**

Kendine dargın olmadığı için tebessüm etmek: **ST+M**

Hacer'e hak vermek: **YönT+M**

Bu konuyla ilgili olarak Leyla Karahan, Muharrem Daşdemir, Günay Karaağaç, Damla Kaval, Vecihe Hatipoğlu, Muharrem Ergin, Tahsin Banguoğlu, Tahir Nejat Gencan tarafından ortaya koyulan çalışmalarda, fiilimsi grupları, kendinden sonra gelen hal ekleri ve edatlarla ilişkisi bakımından incelenmiş ve belirtilmiştir. Bu çalışmada ise, fiilimsi grupları kendinden sonra gelen hal ekleri ve edatlarla ilişkisi bakımından değil önce gelen cümle unsurlarıyla ilişkisi bakımından söz dizimsel olarak incelenmiştir.

Çalışmada da belirttiğimiz üzere, fiilden önce gelen sözcük+hal ekleri, fiillerin birer tamamlayıcısı durumundadır ve aynı hal ekinde, farklı işlevlerin söz konusu olmasında fiil(ler)in etkisi büyüktür.

Kısaltmalar Dizini

BrIT: Beraberlik tümleci

BnzT: Benzerlik tümleci

DrmT: Durum tümleci

E: Eylül

G: Gerundium (zarf-fiil) eki

GGr: Gerundium (zarf-fiil) grubu

İŞ: İçimizdeki Şeytan

KMM: Kürk Mantolu Madonna

KY: Kuyucaklı Yusuf

M: Mastar (isim-fiil) eki

MGr: Mastar (isim-fiil) grubu.

N: Nesne

Ö: Özne

P: Partisip (sıfat-fiil) eki

PGr: Partisip (sıfat-fiil) grubu

ST: Sebep tümleci

VstT: Vasıta tümleci

YönT: Yönelme tümleci

YT: Yer tümleci

ZT: Zaman tümleci

Kaynakça

- Ali, S. (2018). *İçimizdeki Şeytan*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, S. (2019). *Kürk Mantolu Madonna*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Ali, S. (2019). *Kuyucaklı Yusuf*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2015). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Boz, E. (2004). Türkiye Türkçesinde +DAn Ekli Nesne Ögesi Üzerine. *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, 501-512.
- Daşdemir, M. (2014). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Erzurum: Eser Basım Yayınları.
- Ergin, M. (2019). *Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1982). Derin Yapı (Deep Structure) İlişkilerinin Gösteriminde Kullanılacak Bir Yöntem: "Oklama", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 3.
- Gencan, T.N. (1971). *Dilbilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.
- Hatipoğlu, V. (1963). Kelime Grupları ve Kuralları, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1963, 0 (11), 203-244.
- Karahan, L. (1998). *Türkçede Söz Dizimi -Cümle Tahlilleri-*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaval, D. (2020). Ece Ayhan'ın "Kınar Hanımın Denizleri" Kitabında Yer Alan İsim-Fiil, Sıfat-Fiil ve Zarf-Fiil Grupları, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2020, 1 (7), 623-633.
- Korkmaz, Z. (1992). *Grammer Terimler Sözlüğü*, Ankara: TDK Yayınları.

Korkmaz, Z. (2018). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları

Özkan, M. (2013). *Yüksek Öğretimde Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*, İstanbul: Filiz Kitapevi Yayınları.

Rauf, M. (2014). *Eylül*, Ankara: Akçağ Yayınları.

Vardar, B. (2001). *Dilbilim Yazıları*, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Yüceol Özezen, M. (2007). Türkçe Dil Bilgisinde Durum ve Tamlayıcı Konusu, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 1 (55), 145-164.